

I hela Uppland finns egentligen bara en dräkt som med rätta kan karakteriseras som folkdräkt, nämligen Häverödräkten. Endast här i norra Roslagen överlevde in emot vår tid ett varierat lokalpräglat dräktskick som är väl dokumenterat genom goda uppgifter och bevarat dräktmaterial.

Uppland genomkorsas av kulturgränser. Det centrala läget har gjort att många olika impulser mörts här för att smälta samman eller brytas mot varandra. Tydligast är den skiljelinje som går diagonalt från sydväst till nordost och markerar gränsen mellan det mellansvenska kulturområdet och det nordsvenska, där fäboddriften var det mest utmärkande draget.

I norr finns skogs- och bruksbygd där utvecklingen delvis präglats av brukens yrkeskårer, som i stor utsträckning bestod av inflyttad utländsk arbetskraft. Här ligger bruk som Harg, Forsmark, Österby och Lövsta, vilka alla tillkom omkring 1600. Men vid sidan härav fanns också en bondebygd som länge bevarade ålderdomliga drag.

De bördiga slätterna, som från centrala Uppland sträcker sig ner mot Mälarens stränder, var en rik jordbruksbygd och här låg herrgårdar och boställen tätt. I söder kom närheten till Stockholm att ge tillvaron sin speciella karaktär. Längs östersjökusten ligger Roslagen där fiske och sjöfart i förening med ett magert jordbruk präglade utvecklingen. Här återfinner man de ålderdomligaste elementen och den starkaste lokalprägel. En rik folkkonst med sirade och ornerade redskap, verktyg och seldon är karakteristisk för Roslagen.

Om man betraktar Uppland i stort är det anmärkningsvärt att här bevarats så många ålderdomliga drag, trots bruksmiljö, herrgårdsbyggelse och nyhetsspridande centra som Stockholm och Uppsala. I seder och bruk, bland annat i samband med giftermål, i folkkonsten med dess karvsnittsornamentik och i konservativa möbelformer som ståndskåp och kubbstolar, liksom i utvecklingen av folkmusiken – Uppland är ju nyckelharpanas kärnområde – ser man spåren av en stabil och konservativ bondekultur. Allmogens klädedräkt tycks däremot med få undantag ha saknat lokal särprägel. Ganska tidigt anammade man en borgerlig dräktstil. Från 1800-talets början finns många notiser som talar om att "vadmalen givit efter för det glänsande klädet" och att "klädedräkten närmar sig bruket i städerna". När den hela klänningen under 1800-talets förra del kom i bruk i sydvästra Uppland användes den som festplagg *utanpå* livkjolen. Denna senare bars i arbetet på samma sätt som tidigare med särkärmar och halvärmar. Det är typiskt för ett äldre dräktskick att nya plagg sätts ovanpå de äldre. Här har vi ett intressant sent exempel på detta.

På något enstaka håll i Roslagen bars relativt länge lokalt bundna dräkter. I Häverö socken levde dräkter med ålderdomliga drag kvar ännu vid 1800-talets mitt och från ön Tjockö i Rådmansö socken finns vissa uppgifter om en karakteristisk klädedräkt bland fiskarna.

Många bevarade dräkter och dräktplagg från uppländsk allmogemiljö visar att det borgerliga modet präglade böndernas dräktvanor. Även om material och enstaka detaljer kan ha en genuin karaktär, som binder plaggen vid allmogemiljön. Några sådana dräkter har på senare år tagits upp som bygdedräkter, t.ex. i Länna och Estuna. De flesta av dagens hembygdsdräkter är dock konstruktioner från de senaste 50 åren.

Uppland

1 Häverö	3 Österby	9 Odensåsa
2 Vaddö	6 Värmdö	10 Östervala
3 Tjockö	7 Estuna	11 Öland
4 Fjötuna	8 Länna	

Häverö

Tre högtidsdräkter från Häverö socken, Vaddö och Häverö skeppslag. Till vänster en gift kvinna i den typiska Häverö-mössan, högmössan, med stycke, som döljer håret. Hon bär röd- och grönrandig kjol av halvylle, livstykke av ylle randigt i rött och grönt och knäppt fram med dubbla knapprader, mörkrandigt

halvylleförkläde och tröja av rött ylle med randiga blindslag på ärmarna. Tröjan snörs fram med snörhål och snodd. Kjolväska av flera sorters tyg skymtar under förklädet. Halsklädet är av siden. Över armen bär hon en yleschal som vid behov kan läggas över huvudet.

Kvinnan till höger har samma röd- och grönrandiga kjol, mörkrandiga förkläde och korta livstykke. Mellan kjolen och liv-

stycket skulle överdelen lysa fram. Överdelen har rund uringning med en uppstående, slät remsa, ärmarna är trekvartslånga. Fint halskläde av kattun och bindmössa utan stycke, vilket betyder att bärarinnan är ogift.

Mannen är klädd i kyrkdräkt med älghudsbyxor, kort, dubbelknäppt väst med uppstående krage, svart jacka med dubbla knapprader, blå strumpor och hög hatt.

I Häverö bar åtminstone kvinnorna särpräglade dräkter ännu på 1860-talet. Det plagg som mer än något annat utmärker Häverödräkten är kvinnodräktens högmössa. Dess ursprung är dunkelt. I vårt land har den levat kvar bara här. Som typ har den troligen uppstått före 1700. Enligt en resenär bars liknande mössor allmänt i Halland på 1750-talet. Högmössan bärs till storhögtid.

Vaddö

Denna dräkt brukar kallas Vaddö skördedräkt. Den består av ljusblå bomullskjol med bård i färger, livstykke av rött

halvlinne med knäppning fram, brun- och vitrutigt förkläde av bomull och rutigt halskläde av bomull som också kan användas som huvudduk.

Dräkten konstruerades 1956. Som mansdräkt bärs i Vaddö den manliga Häverödräkten. Även den kvinnliga Häverödräkten förekommer här. Häverö är närmaste grannsocken till Vaddö.

Tjockö

Säljagar- och fiskardräkt med jacka och omåttligt vida byxor av grov linnelärfä samt s.k. islandströja och vit, nålad toppluva.

Dräkten rekonstruerades till en värfest på Skansen 1926 efter en uppteckning från 1884 enligt vilken "äldre gubbar . . . ännu för 25-30 år sedan" begagnat "kort buldantröja . . . samt Tjocköbyxor, oförnuftigt vidlyftiga bak till och över knäna, hvarest de i sträng väderlek sammanbundos med en tåg-stump . . . de hava mer än människor lik-

nat sälar." Det enda bevarade originalplagget till denna märkliga dräkt är en nålad mössa på Nordiska museet. Tjockö är en ö i Rådmansö socken.

Frötuna

Mansdräkt med jacka, "ärmväst", av rött halvyll med blå ränder knäppt med dubbla knapprader. Knäbyxor, mörkblå strumpor och röd toppluva. Ärmvästen var ett modeplagg vid 1700-talets mitt. I

allmogemiljö bars den ännu under 1800-talets förra del. Den är väl dokumenterad i Frötuna skeppslag.

Österåker

Kvinnodräkt med blå-grårandig halvyllekjol och rödrandigt livstykke med rundade skörtflikar och snörning fram. De små maljorna är formade som kungsängsliljor. Förkläde av halvblekt bomull med invävd bård. Broderad bindmössa av siden i valfri färg.

Dräkten är komponerad på initiativ av socknens hembygdsförening. Den invigdes 1954. Österåker ligger i södra Roslagen.

Värmdö

Dräkt av randigt bomullstyg i brunt, grönt, gult och vitt med kjol och liv hop-sydd. Randigt förkläde med vit botten. Vitt halskläde med broderi av en typ som varit vanlig i dessa trakter. Bindmössa av gulrött eller grönt siden med broderi efter original i Värmdö fornstuga samt tillhörande stycke. Dräkten är komponerad 1935.

Estuna, Länna, Odensala

Tre dräkter som är uppsydda efter väl dokumenterade dräkter från 1800-talets förra del. De visar hur det borgerliga modet snabbt spreds till allmogemiljön i Uppland. De båda vänstra dräkterna är från Norrtäljetrakten.

Till vänster kvinnodräkt från Estuna socken med hel klänning av bomullstyg, randigt i vitt och rött. Livet är mycket kort och endast i ryggen ihopsytt med kjolen. Livet häktas ihop fram. Förkläde av vitt mönstrat tyg, halskläde av rutigt bomullstyg. Liten, broderad mössa med stycke. Över armen bärs en stor mönstrad schal, brukad som ytterplagg. Klänningen är sydd efter original på Nordiska museet och är helt präglad av modedräkten omkring 1800.

Kvinnodräkten till höger är från Odensala socken i Ärlinghundra härad nära Arlanda. Den bär spår av dräktmodet på 1830-talet. Dräkten består av en grön ylleklänning med upptill vida ärmar och svarta sammetsbesättningar på kjolen, bomullsforkläde med tryckt mönster, brokigt halskläde av siden och liten bindmössa av broderat siden med stycke.

Mansdräkten är från Länna socken i Frötuna och Länna skeppslag. Den är sydd av grönt kläde och består av långbyxor och dubbelknäppt jacka med sammetskrage samt randig, dubbelknäppt väst och grön kaskett. Den går tillbaka på en originaldräkt på Nordiska museet och representerar dräktmodet under 1800-talets förra del.

Nordiska museets dräkter från Estuna och Länna är båda avbildade i Nyléns *Folkdräkter*.

Östervåla

Mannen till vänster har skinnbyxor, dubbelknäppt väst med hög krage av randig kattun, dubbelknäppt, mörkblå

kort jacka med slag samt brokig halsduk. Han bär blå strumpor och röd luva. Den andre mannen är klädd i knäbyxor av blå manchester, randig bandkantad sidenväst med hög krage, blå jacka och blå kapprock med axelkrage, halsduk av siden och hög hatt.

Dessa båda dräkter är uppsydda i början av 1970-talet efter gamla plagg som hittats på en gård i Östervåla socken och sammanställts till två dräkter.

En kvinnodräkt för socknen har konstuerats med hjälp av tygprover och en väggmålning i Skogbo.

Upplandsdräkten

Bomullsklänning av borgerligt snitt från 1840-talet. Originalen fanns i en gård i Hacksta socken och hade använts till högtid med tyllförkläde och tyllschal. Upplandsdräkten sys i många varierande randningar och rutningar i både bomull och ylle. Till dräkten hör bindmössa i olika färger samt stycke. Dräkten togs upp redan vid 1900-talets början.

Upplandsdräkten har stora likheter med den s.k. husmodersdräkten, som

används av medlemmarna i Sveriges Husmodersföreningars riksförbund bildat 1919. Även husmodersdräkten är en borgerlig klänning av 1840-talstyp. Den går dock tillbaka på ett annat originalplagg. På 1940-talet hade de båda dräkterna blivit alltför lika varandra. Det bestämdes då att man till husmodersdräkten ej skulle använda tyllförkläde och tyllschal utan ha randiga bomullsförkläden och välja halskläden av andra material.

Oland

Kvinnodräkt med ljusrandig bomullskjol och blått linnelivstykke med smala svarta ränder. Det har skört och knäpps fram med knappar och knapphål. Överdelen är sydd efter Häverödräktens överdel. Tvärrandigt förkläde, rutigt bomullshalskläde, blå broderad bindmössa med stycke och blå kjolväska av siden med broderier. Ett förkläde av grått linne med rosa tryck används också liksom halskläden av siden.

Dräkten är komponerad på initiativ av Södra Olands Hembygdsförening för storkommunen Oland. Den invigdes 1953.

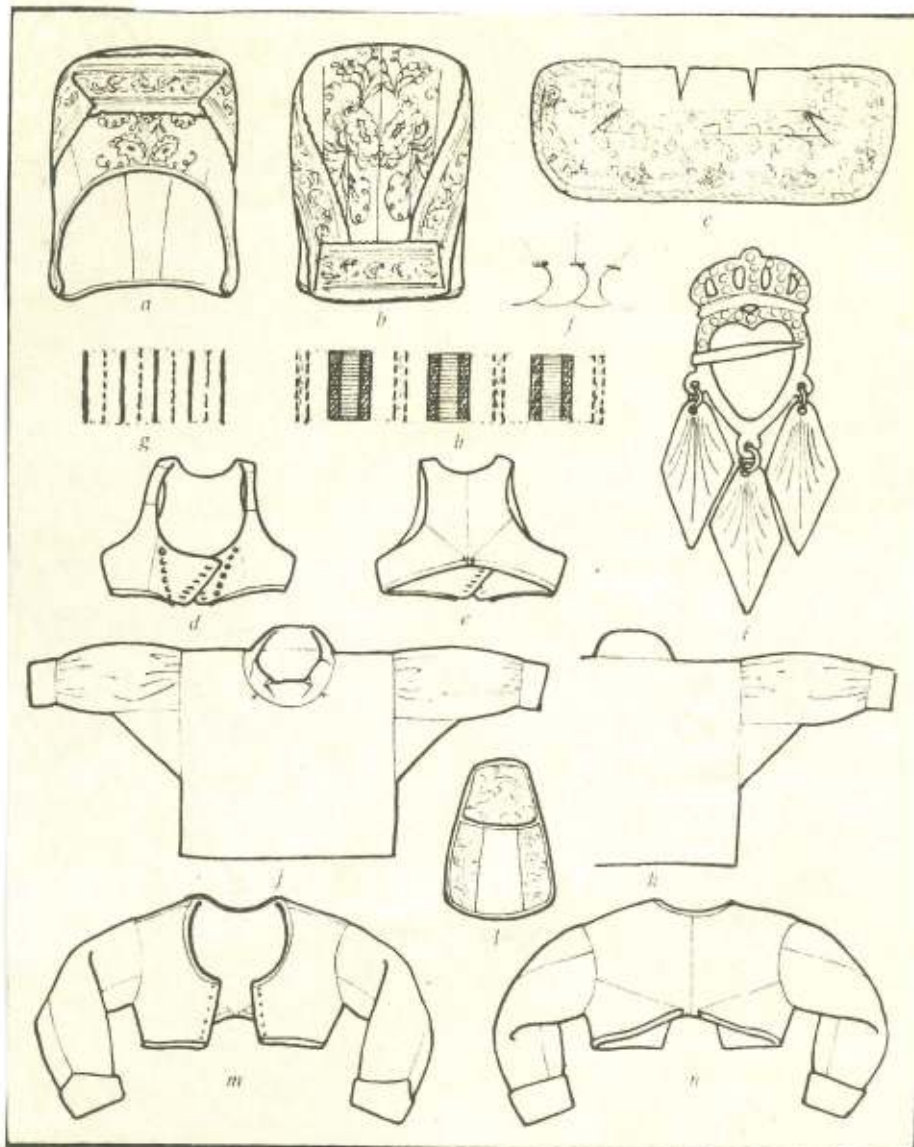

HELGDAGSDRÄKT FÖR GIFT KVINNA.

Häverö sn, Vaddö och Häverö skpl., Uppland.

Efter original i Nordiska Museet.

- a, b. Högmössa omklädd med band.
 c. Stycke till mössa.
 d, e. Livstycke.
 f. Ryggstyckenas avslutning.
 g. Livstyckets randning, röd botten, den streckade linjen svart, den jämnloppande grön.

- h. Kjölens randning, högröd botten med ränder i grönt och mörkrött, svarta strimmar.
 i. Halssnycke.
 j, k. Överdel.
 l. Kjolväska.
 m, n. Tröja.

HELGDAGSDRÄKT FÖR GIFT KVINNA.
Häverö sn, Vaddö och Häverö skpl., Uppland.
Efter original i Nordiska Museet.

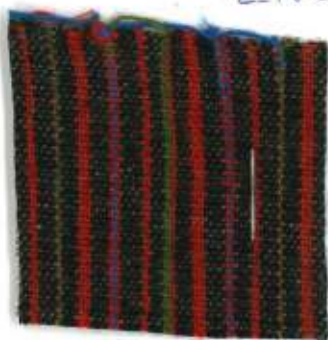
Ö - UPPLAND

SKJORTA

LIVSTYCKE

FÖRKLÄDE

FÖRKLÄDE

De enda sockendräkter som till var tid äro bevarade inom Uppland äro de från Häverö socken i Vaddö och Häverö skeppslag. Även dessa ha emellertid fullständigt lagts bort under 1600-talets senare hälft. Men tack vare i god tid bedriven forskning äro såväl Häverö manliga som kvinnliga högtidsdräkter kända och inom Nordiska Museet bevarade. Med all säkerhet ha dock en hel del under äldre tid brukade dräktvariationer förekommit, ehuru dessa ej kunnat uppsåras.

En modräkten, pl. XXVII, är i sitt slag ganska egenomlig. Förskilt högmössan salutar bland övriga folkdräkter motstycke och för tanken till den på 1600-talet brukade fontangen. För att få mössan att sitta stadigt kammades håret upp högt på hjässans bakre del och lades i en knut, som hölls stadigt medelst en nål av trä eller horn. Över hårmonten modformad av styvt papper, som sedan överkläts med i tambursöm (en slags kedjesöm) broderat i siden samt prydd med ett mönstervävt sidenband. - Inom Häverö socken var det, i likhet med förhållandena på åtskilliga andra orter, huvudbonaden som angav om bärarinnan var gift eller ogift. Den gifta kvinnan bar nämligen alltid ett stycke, som täckte håret fullständigt, enär en hustru som uppträdde i full stass, ej borde eller fick visa håret. Stycket bestod av en tunn spetsprydd tygremsa; även flickorna buro högmössa, men av något enklare material, vanligen blommig kattun. Under häverösdräktens senaste skede förekommo även bindmössor av mera vanlig typ. Ett annat för dräkten karaktäristiskt drag är den mellan livstycke och kjol synliga pösande särken. I övrigt brukades randiga såväl kjolar, förkläden som livstycken men i regel enfärgade röda tröjor med svart och rödrandiga blindslag vid handen; samtliga tyger av halvulle. Förklädet är mycket smalrandigt med svart botten och ränder i rött, violett, gult och grönt. Kjolens framvåd vanligtvis av enklare tyg; den röda färgen var för dyrbar för att onödigtvis ödas bort på ett ställe, där den inte syntes. I stället för ficka bars en eller två väskor fastsydda vid ett livband. Den å mönsterplanchen avbildade är av siden med tambursömsbroderi. I Häverö gick man, liksom på andra orter, sommartid såväl till kyrkan som gillen utan tröja. Den då synliga överdelen var av mer ovanlig form. Runt halsen var den försedd med en bred linning tillräckligt vid för att göra halssprundet obehövt, och ärmarna slutade mitt på underarmen. Vilde man vara riktigt fin, påtogs ett halskläde av vitt linne eller blomigt siden, vilket kunde bäras såväl utanpå livstycket som nedstoppat under detta. Halsklädet sammanhölls över bröstet med en rund eller hjärtformig sälja av silver. Såsom en extra huvudbeteckning, då sådan kunde behövas, användes en långsmal eller fyrkantig schal av varierande material. Den å bilden synliga är av tryckt musslin.

*Högtidsdräkt från Häverö socken
i Uppland.*

Slāvu vorku
4 pzl au d.

Om sina forskningar efter

Häverödräkten

berättar här en medlem i

Uppsala ungdomsring

När man ställs inför frågan: vilken folkdräkt skall jag skaffa mig? går tankarna nog först till den dräkt man vid första påseendet tycker är vackrast och gladaast i färgerna. Detta motiv för val av en sockendräkt är fortfarande i alltför stor utsträckning rådande. På senare tid har dock en förbättring kunnat skönjas, i det att ungdomen mer och mer börjar förstå värdet av att bära sin egen embygds- eller landskapsdräkt eller åtminstone en dräkt med egna släkttraditioner. Enligt gammal sed skulle dock den som hussle sig på annan ort rätta sig efter där rådande dräktskick.

Har man sitt ursprung från en stad och fortfarande vistas där, blir det hela kanske litet svårare. Självt valde jag min dräkt från mitt eget landskap Uppland, och eftersom den enda fullständigt bevarade dräkten från detta landskap är från H ä v e r ö socken i Roslagens, så föll givetvis mitt val på denna.

Nu ville jag emellertid ha närmare upplysningar om dräkten ifråga och då gick jag först till stans hemfödsaffär. Där visade de dock ytterst litet om dräkten, tyvärr, och då fortsatte jag min egen forskning i stans bibliotek. Där fanns ju en hel del litteratur i ämnet och med hjälp av denna kunde jag så småningom få en någorlunda klar bild av dräkten. Sedan återstod att försöka anskaffa tygerna, och dessa lyckades jag få från olika platser.

Stommen var nu klar och jag började undra, om det inte möjligt fanns också några överdelar och förkläden. Den vanligaste över-

Den mest kända upplandsdräkten — Häverö.

delen är ju av linne eller bomullstyg med rektvartslång ärm och rundklippigt halsöppning utan sprutad med halsremsa av samma tyg, men Nordiska museet har bland sina samlingar även dels en överdel med hellång ärm och 9 cm bred linning samt halsremsa av tyg, dels en med armen slutande på halva underarmen och med endast 1 cm bred linning. Kring halsöppningen är den försedd med en ca 5-6 cm bred knyppad spets. Ärmarna på alla överdelarna har ingen som helst knäppanordning.

Vad förklädet beträffar så är den vanligaste typen ett ganska brett sådant av smaltvridigt halvyllstyg. Funtten av 1800-talet brukades även ett förkläde av schalsiden. Detta jämte sidreschalen förläts ofta hem från utlandet av de sjöfarande rospiggarna. Ett annat mycket vackert förkläde var ett av blomrigg kattun, ett slags bomullstyg med tryckt mönster. Detta användes vid bröllop, gillen eller bröllop. Självt har jag tagit ett sådant hundtryckt efter ett gammalt originalförkläde.

Halsklädet eller schalen, som bars till högtidsdräkten, kunde vara av linne, kattun, sylt eller siden samt ha valfria färger och mönster. Dessa halskläden inköptes ju ofta på t. ex. marknader eller i någon affär i staden. Som ovan nämnts fördes de också ibland hem av sjömännen; detta gällde särskilt sedan 1800-talarna. En rik bondhustru i Häverö kunde enligt uppgift ha upp till tolv olika halskläden.

Lästycket, som är mycket kort, bäres närmast dubbelknäppt. En äldre modell fanns med framsnörning. Knäpparna till den dubbelknäppta modellen är 12 till antalet och materialet är glas eller metall.

Vanskorna eller pryskorna, som de kallas på mslagsmål, kan vara en eller två, i äldre tid beroende på de ekonomiska förutsättningarna. De är av kudert siden och broderade med silke i tannorsöm (en slags kedjesöm) samt bärs om livet med ett band eller en smidd av ullgarn.

Uppland

Kvinnodräkt från Häverö socken

Huvudbonaden, den s k högmössan på stomme av papp, är det som gör denna dräkt avvikande från alla andra. Dräkten också säregen genom den korta tröjan och livstycket som gör att blusen syns mellan kjollinning och tröj- och livstyckskanten. Dräkten tillhör Barbro Roos, Jälla.

Mansdräkt från Häverö socken

Kyrkdräkten med hög hatt, svart jacka med metallknappar, svartrödrandig väst och sämskade byxor. Dräkten finns i original på Nordiska museet samt på Upplands museum i Uppsala. Dräkten tillhör Bo Pettersson, Uppsala.

Foto: PER ANGRÉ

Uppland

Mansdräkt från Häverö socken

Kyrkdräkten med hög hatt, svart jacka med metallknappar, svartrödrandig väst och sämskade byxor. Dräkten finns i original på Nordiska museet samt på Upplands museum i Uppsala. Dräkten tillhör Bo Pettersson, Uppsala.

Kvinnodräkt från Häverö socken

Huvudbonaden, den s k högmössan på stomme av papp, är det som gör denna dräkt avvikande från alla andra. Dräkten också säregen genom den korta tröjan och livstycket som gör att blusen syns mellan kjollinning och tröj- och livstyckskanten. Dräkten tillhör Barbro Roos, Jälla.

Uppland

Våra folkdräkter UPPLAND

I Roslagen har mycket gammal kultur bevarats, och Häverödräkten är Upplands mest genuina. Kvinnan här bär Häverö högtidsdräkt med högmössa. Stycket med spets visar att hon är gift. Han har sin kyrkdräkt med älghudsbuxor.

Ingrid blev spelman Mor sydde dräkter

Ingrid Pettersson från Edebo, Hallstavig, började spela fiol i tredje klass. 15 år gammal gick hon med i Edebo-Ununge spelmanslag.

Där hade alla dräkter, och Ingrids vävkunniga mamma, Ulla-Britt Pettersson, ville gärna ge dottern en Häverö-dräkt.

Hon vävde tyg till kjol, förkläde och väst hemma i vävstolen. Sedan gick hon på kurs och sydde Ingrids dräkt.

— Det var så roligt, att jag ville göra en dräkt till mig själv också, säger hon och skrattar.

Sin egen dräkt bär hon bland annat vid midsommar och på fester i CKF, där hon är aktiv.

Ingrid är nu 23 år och jobbar på posten i Norrtälje. Hon är med i spelmanslaget än men hinner inte åka hem så ofta och öva.

— Men det var roligt i tonåren, då vi spelade för folkdansare i Häverö och på årsmöten och fester, minns hon.

Det roligaste mamma Ulla-Britt vet är att väva. Det har alltid varit hennes hobby, och på vintern sitter hon jämt i vävstolen. Hon syr också mycket och har bland annat gjort dräkt-överdelar (blusar) av lakan, som hennes mor har vävt. Hon har också sytt väskor med skinnkant och en bindmössa till Ingrid.

Just nu gör Ulla-Britt en högmössa till sin egen dräkt.

Gunilla Wärlé

Stor högtidsdräkt
för gift kvinnas
Hävedo och
Uppstånd

smi-76

lg

HÄLSINGLAND

UPPLAND

HÄVERÖ - UPPLAND

Häverö,
Uppland.

Häverö,
Uppland.

HÄVERÖ - UPPLAND

HÄVERÖ SN VÄDDÖ OCH HÄVERÖ SKEPPSLAG

Uppland: Estuna, Länna, Odensala

Uppläsand. Estniska
dräkter - hel klämnings
gårukaad p. det
borgerliga modet.
De gröna dräkter
är från 60- och 70-
årens slutet, 1830-
talet. Vassa dräkter
är från samma
tids förlopp
finska på nordiska
museet.

LÄNNA - UPPLAND

Länna,
Uppland.

FOLKDRÄKTER PÅ SKANSEN

● Intresset för folkdräkter är stort och det blir säkert folkvandring till Skansens sommarutställning "Livkjöl och knäbyxa" på Novilla.

När det sinade i förrådet av folkdräkter som används av folkdansarna och värdarna och värdinnorna i Skansens gårdar utgick en bön från Skansenchefen, allas vår Hasse Alfredson, till landshövdingarna runt om i Sverige att länen skulle skänka nysydda folkdräkter till Skansens Klädkammare.

Insamlingen gick över förväntan och nu visas ett urval av de skänkta dräkterna från hela landet.

I sommar blir det folkdans med mannekänguppvisning. Det är meningen att Skansens

Rialdräkter från Uppland visas på Skansen.

folkdräkter ska luftas i dansens virvlar och inte leva ett undagömt liv i Klädkammarens mörker.

VÅRA VACKRA FOLKDRÄKTER

Kvinnodräkt och mansdräkt från Våla härad

UPPLAND

Det här är en typisk Upp-landsväst, kort så att skjortan pöser fram mellan västen och byxan. Framstycket är sytt i orange-gult-vitt-rött kattun och bakstycket i grovt linne. Västen är kantad med sidenband längs kragen, fickorna och fram.

Ståndkragen är sju centimeter hög. Den är sydd med mel-lanlägg och flera lager linne för att hållas styv. Skjortan har ingen krage — det är natt-kappan man ser skymta under den uppknäppta västen. Skjortan kunde man bära både natt och dag — med nattkap-pan blev den finplagg.

■ Far och dotter i dräkter från Våla härad. Kerstin och Lennart heter Norström i ef-ternamn. Namnet härstammar från Nora socken. Riktiga upplänningar alltså, numera bosatta i södra Sverige.

Uppland har en kultur-blandning mellan mellan- och sydsvensk livsstil, här finns skogs- och bruksbygd, fiske och sjöfart, närheten till Stockholm, de stora bondgår-darna. Här fanns nyckelhar-pan och en bondekultur som länge levde kvar.

Kläderna fick däremot tidigt en borgerlig stil. I början av 1800-talet började man använ-da kläde i stället för vadmal i ytterplaggen. Den hela klän-ningen blev modern — och användes till en början utanpå livkjolen.

Häverö socken bevarade sina dräkter längst, där finns en märklig högmössa med 1690-talssnitt.

Våladräkten är av senare datum. Mansbyxan är till exempel sydd i manchester, ett

"modern" material. Våla mansdräkt hittades så sent som på 1970-talet och syddes upp efter gamla plagg som hittats på en gård i Östervåla. Kvinnodräkten syddes upp med hjälp av tygbitar och en väggmålning.

Kerstin är klädd i ungflicks-dräkten. Gift kvinnas kyrko-dräkt har svart camlottkjol, skinnlivstykke och svartbott-nad sidenhatta.

Ungflicksdräkten består av randig yllekjol, blommigt bomullsforkläde, överdel i vitt linne, mönstrat livstykke i kattun.

Lennart bär skjorta i linne-lärf, kort väst i randigt kattun med baksida av grovt linne. Hans byxor är sydda i blå kor-deroy — ett slags manchester.

Byxorna är helfodrade med linnelärf och har mässings-knappar fram på luckan och vid knäsprundet. Strumpe-banden är vävda.

Kerstin har röda strumpor, Lennart mörkblå. Båda har skor med plös.

Tröjan är sydd i mörkblått kläde och har bred nedvikt krage. I halsen sticker väst-kragen upp och under skjortan skymtar snusnäsduken. Trö-jan är fodrad med linne. Den har två mässingsknappar vid vardera ärmlinningen.

Livstycket är sytt i kattun tygtrycket är kopierat efter et gammalt mönster. Livet snör: ihop med en lintrådssnodd. I halsen en sidenschal, flikarna stoppas in under livstycket: urringning. I mitten fäst: schalen med en silverbrosch med kläppar, gjord efter gammal modell från Uppland.

"Stycket" är i träd tyll med spetskant. Den röda broderad sidenhattan med rosett bak nacken läggs löst över stycket. Gift kvinna har svart sidenhatta.

Foto: BJÖRN BREITHOLTZ
Bildarrangemang, bakgrunder: AGNETA TORESKOG
Dräktsakkunnig: EDIT THIVALL
Texter: IRIS MATTSSON

UPPLAND

Väddö-Häverö

Dräkterna bars under 1800-talets första hälft. Kvinnornas korta livstücken och smalrandiga halvylletyger är präglade av empiren. Vanligaste förklädet i halvylle, det vävda bomullsförklädet på kvinnan till vänster var särskilt fint. Bindmössa med stärkt stycke bars endast av gifta kvinnor. Mannens byxor av sämskat älgskinn, väst i halvylle med linnebaksstycke och röd stickad luva. Upplysningar hos Uppsala Läns Hemslöjdsförening, Fyristorg 8, 752 20 Uppsala.

VÄRMDÖ - UPPLAND

"Upplandsdräkten"

av Byggnad Dalin.

Under de senaste åren har, vid de tillfällen då folkdräkt brukar användas, en dräkt, benämnd "Upplandsdräkten" allt mer börjat göra sig gällande, till en del på de gamla allmogedräkternas bekostnad. De senare anses i många fall obekväma och framför allt dyrbara, då den förra betecknas såsom både billig och praktisk. Det är ju en helt naturlig synpunkt, men frågan är dock om det ej är skada att utpräglade byggedräkter, såsom exempelvis "Häverödräkten", ersättes med en dräkt av den mera standardiserade karaktär som denna "Upplandsdräkt" har. Åtminstone skulle man önska, att de som bära densamma gjorde klart för sig, vad det här egentligen är fråga om. Inte minst gäller detta när "Upplandsdräkten" tagits upp i de bygder, där den aldrig förekommit. Det gäller att hålla klart skillnaden mellan en verklig byggedräkt och en mera artificiell, som ett slags "uniform" antagen dräkt. — Men man kan även frågasätta huruvida det namn dräkten bär dock är fullt berättigat, d. v. s. att den bärts i Uppland, men ej uppträtt på något annat håll i vårt land. Ävenledes om den i sitt nuvarande skick motsvarar alla krav på äkthet.

Dräkten ifråga består, så som den i de flesta fall utformas, av en vitig, ljus bomullskläänning. Livet är försiktande, räckande till midjan samt vid detsamma är en rynkad kjol fastsydd. Till dräkten bäres ett förkläde av tyll med trått broderi och halskläde av samma material och utsmyckning. Därtill en bindmössa av siden och ett stycke, även det av tyll. — Dräkten verkar ju med denna utsmyckning nätt och pryddig och allt det tunga och kanske någon gång fordrande, som ofta finnes i de gamla ståtliga allmogedräkterna, har här borteliminerats för tidens krav på enkelhet.

*T. v. dräkt från sydvästra Uppland, t. h. den s. k.
Upplandsdräkten.*

Dräktens huvudplagg, klädningen, bär med detta snitt en starkt borgerlig prägel från modet omkring år 1850, en dräkttyp som återfinnes på flera andra håll i vårt land än i Uppland, till exempel i Västmanland och Värmland. Att den dock här har erhållit en speciell ortskaraktär beror helt visst på, att de gamla sockendräkterna så tidigt undanträngts av det borgerliga modet. På så sätt behölls även en del för trakten typiska detaljer och smälte samman med den nyare moderiktningen.

Materialet i husm.-dräkten bör vara av god kvalite, gärna handvävt. Där Ortsbetonade mönster finns, bör de användas. Annars bör tyget helst vara enfärgat, rutat eller randat i milda färger och inte alltför stormönstrat. Livet sys åtsittande med figursömmar. Mitt fram, mitt bak, runt midjan o. ärmsömmen skall vara sömmar med passpoaler. Tyget i livet tages på snedden, så att ränderna går snett nedåt mot knäppningen mitt fram, där de mötas, likadant mot sömmen bak. Halsringningen går fram i spetsig snibb. Ärmen skall vara hellång med en slät linning 3-4 cm. bred, knäppt med en knapp. Ovanför linningen skall ärmen vara vid o. något överfallande. Livet skall sluta i midjan, så att förklädeslinningen kommer ovanför passpoalen.

Kjolen skall vara ungefär 240 cm. vid, nederkanten 20-30 cm. från golvet. Rynkpartiet mitt bak skall vara högst 10 cm. brett. Kjolen lägges i 3 cm. lagda veck från rynkningen, dessa veck läggas framåt så att de möts mitt fram.

Förklädet sys av tunt vitt tyg, helst tuskraft, voile ell. liknande. Det bör sluta 5 cm. ovanför kjolkanten o. inga förhållande vara lika långt som kjolen. Bredden bör vara 75-80 cm. allt efter tygets beskaffenhet. 3-4 cm. runtom. Linningen 2 cm. bred, knytbanden 8-10 cm. breda, 75-80 cm. långa. Användes spets i kanten skall den vara smal av lagom fin linnetråd i gammaldags svenskt mönster o. av god kvalite.

Halsduken sys av samma material o. på samma sätt som förklädet med 3-4 cm. breda fällar om den är av slätt tyg. Den skall göras fyrkantig med 80-90 cm. breda sidor.

Mössan överklädes helst med tjockt blankt siden-duchesse-i något mörkare färg än klänningens huvudfärg. Svart mössa kan anv. till alla klänningar, ev. broderad i flera färger. Den som äger en gammal mössa bör givetvis använda den. Broderier till förkläde, halsduk, mössa o. stycke bör kraftigt framhållas att till denna 1840-tals borgerliga dräkt endast gamla stilenliga mönster användas. Broderierna på halsduk o. förkläde utföres i kedjesöm med vitt moulinegarn. Till dräkten bäres vita strumpor, svart enkel ej högklackad sko o. enkla smycken, alltså helst inte juveler eller brokiga stenar. Gärna SHR:s nål. Väska sydd i klänningens färg ell. vävd i färger i harmoni med klänningen.

Enkel vit ylleskal ell. en tidlös ulster är de ytterplagg som passar bäst till dräkten.

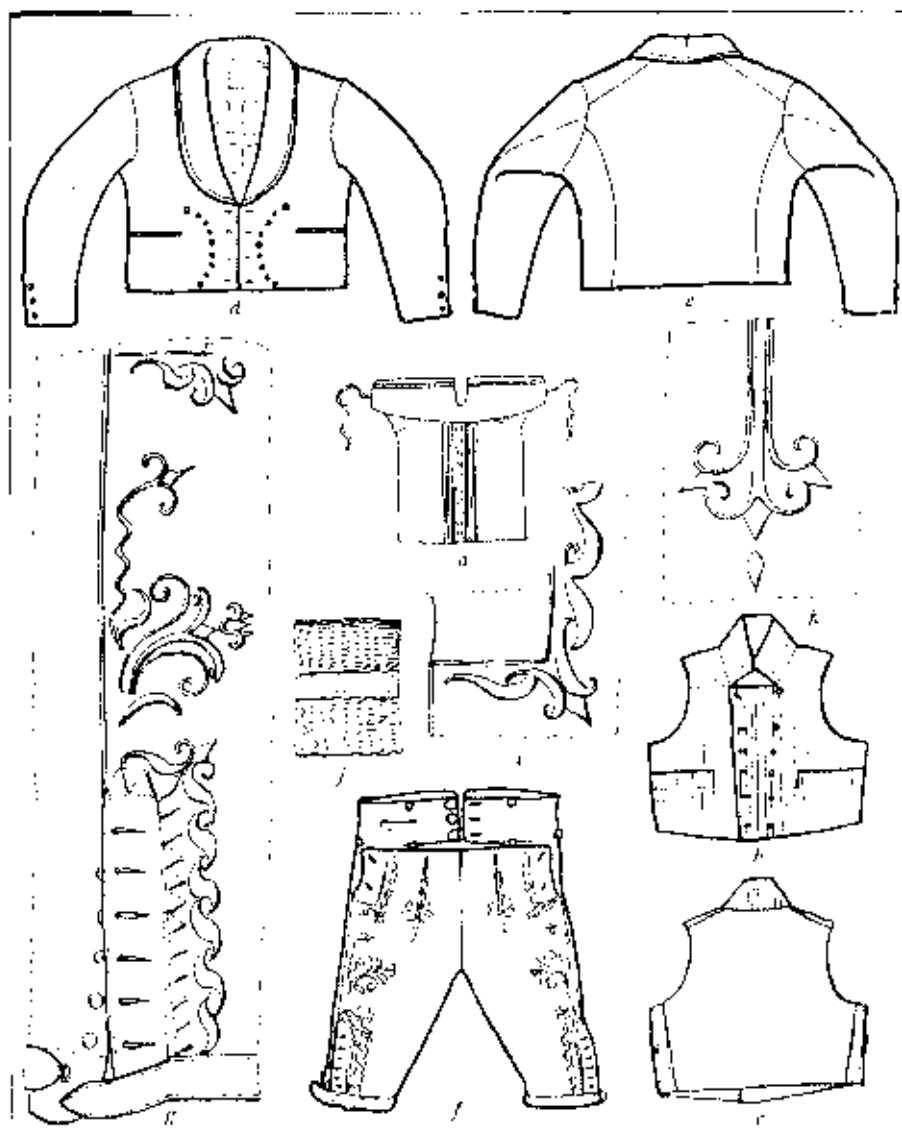
Då en förening ell. grupp inom en för. önskar göra en uppvaktning ell. delta i en begravning bör deltagarna vara klädda på samma sätt antingen de vill bära dräkten eller ej.

HÖGTIDSDRÄKT.

*Häverö sn, Vaddö och Häverö skpl., Uppland. **

Efter original i Nordiska Museet.

a. — Nal'sappe.
b. — Vase.
c. — Tulle.
d. — Byxur

g. — Ugru. In xlonets vltres cu.
h. — Detaljer av. In xlonets vltres cu.
i. — Struope vnt

HÄVERÖ - UPPLAND

SKJORTA

VÅST

VÅST

BAKSTYCKE

BYXOR

Ett utsnitt ur den välkända målningen "Slättermålet på Svartsjö slott", som Pehr
 Billeström utförde 1782. Det visar livfullt och detaljrikt det myllrande folklivet på
 gårdsplanen framför slottet. Slätterfolket har badats upp från de kringliggande socke-
 narna. Deras klädedräkt är allmogeppräglad men målningen illustrerar också den
 regel som säger att bönderna i närheten av slott och herrgårdar följde det enklare
 borgerliga modet och sällan utvecklade lokala dräkttendenser. Det är varierande
 dräkter vi ser med flera ganska moderna drag, t.ex. den sittande kvinnans "tvärräma
 tröja" (jfr Sorunda i Sörmland). — Nordiska museet.